

РЕФЕРАТ РОБОТЫ

«Теоретико-методичні засади формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування»

Мамиченка Сергія Анатолійовича,
доктор філософії з освітніх, педагогічних наук;
Державний заклад
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Динамічні глобалізаційні зміни, розвиток сучасної економіки, подолання економічної кризи, вихід України на міжнародний ринок торгівлі зумовлюють потребу у висококваліфікованих фахівцях економічного профілю, компетентних, готових до інноваційної діяльності, здатних ефективно працювати в мінливому ринковому середовищі та реалізувати стратегію сталого економічного й соціального розвитку. Це відображено в державних нормативних документах: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. (2012), Законі України „Про вищу освіту” (2014), Законі України „Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр.” (2007), Концепції розвитку економічної освіти в Україні (2004) тощо.

Сьогодні є загальновизнаною теза про те, що конкуренція має загальний і нескінченний характер, є детермінуючим чинником процесу розвитку суспільства. У світі постійних економічних, політичних і культурних змін заклад вищої освіти має залучати студентів до широкого спектра різних видів діяльності, що формують ті професійно важливі особистісні якості, які будуть сприяти успішній соціалізації й адаптації випускника в умовах конкуренції. У свою чергу, для забезпечення практико-орієнтованої та інноваційно-педагогічної діяльності вищої школи України виникає необхідність у розробці нових наукових підходів до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, переорієнтації навчального процесу закладів вищої освіти на розвиток особистості майбутнього фахівця з бізнес-адміністрування нової генерації, який

володіє високим рівнем професійної культури, має широкий світогляд, бажання безперервно навчатися й самовдосконалюватися як особистість і професіонал, здатний ефективно організувати та планувати власну самостійну діяльність, аналізувати та оцінювати свої професійні дії та їх результат, знаходити в потоці інформації розуміння того, як зробити вибір і яким чином ухвалювати самостійні й незалежні рішення для забезпечення ефективної роботи виробництва та вироблення суспільно необхідного продукту на всіх рівнях економіки.

Вищезазначене актуалізує проблему формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування ще під час навчання в університеті, що згодом сприятливо вплине на розвиток бізнесу й економіки на всіх рівнях. По-перше, на особистісному рівні підвищить конкурентоспроможність фахівця, що вміє вишиковувати ефективні конкурентні стратегії. По-друге, на рівні підприємств і організацій дотримання принципів сумлінної конкуренції дозволить удосконалювати якість продукції, підняти рівень сервісу, розглядати споживача як особливу цінність. По-третє, на рівні країни й міжнародного бізнесу сформована культура конкурентних відносин приведе до більш ефективної взаємодії, з урахуванням регіональних особливостей та інтересів різних країн.

Підтвердженням актуальності теми є значний науково-дослідний інтерес до проблематики конкуренції, конкурентоспроможності й конкурентних відносин у рамках професійної підготовки майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування.

Важливе значення для дослідження мають праці вчених, у яких обґрунтовано різні підходи до професійної підготовки та формування професійної компетентності фахівців (В. Андрущенко, Д. Антонюк, О. Гура, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, М. Кримова, О. Літвінова-Головань, О. Очарук, Н. Ничкало, Н. Петрук, Л. Сушенцева, С. Сисоєва, І. Соколова).

Значну увагу в педагогічно-психологічній літературі надано питанням: загальним напрямам розвитку культури (І. Бех, В. Воропаєва, В. Воронкова, О. Даниленко, Л. Зеліско, О. Кузик, О. Лачко, В. Малімон, В. Тихонович); культури навчального процесу (Н. Волкова, І. Зязюн, М. Дуранов, С. Матушкін, М. Мартиненко, В. Нагаєв, К. Розенберг, Н. Шоєв); професійної культури фахівців (Ю. Бойчук, О. Бондар, В. Гриньова, С. Ісаєнко, І. Лозіс, М. Пилипенко, О. Пілевич, Я. Шведова).

Дослідженням проблем економічної освіти та професійної підготовки фахівців економічного профілю займалися М. Вачевський, З. Ватаманюк, А. Гальчинський, Л. Дибкова, Г. Дутка, М. Євтух, І. Каленюк, В. Карпова, Г. Ковальчук, В. Кулішов, Р. Кубанов, І. Михасюк, С. Мочерний, О. Шпак; порівнянням професійної підготовки майбутніх економістів різних країн – О. Баніт, А. Загородня, В. Ільїна, І. Козубська, В. Палінчак.

Проблеми підготовки висококваліфікованих фахівців через призму їх конкурентоспроможності розглядалися в різних наукових напрямках: вивчено економічні аспекти конкурентоспроможності особистості (Д. Антонюк, Е. Галузо, Г. Гуляєва, Ю. Дмитрієва, А. Дуцька, В. Жукова, О. Кондур, М. Коряковцева, Е. Пирогова, Л. Лісогор, О. Николюк); здійснено її психологічний (І. Зубенок, О. Кокур, Д. Котикова, Г. Максимов, В. Москаленко, О. Міщенко, А. Плугарева, О. Прокопенко, М. Романова, Ю. Шайгородський, О. Шмелев) і педагогічний аналіз (Т. Андріяко, Т. Андрущенко, Г. Боровик, Г. Мороз, Н. Корнейченко, О. Романовська, Н. Старова); розроблено компетентнісний підхід до розуміння конкурентоспроможності випускників навчальних закладів (А. Герниченко, В. Майковська, Л. Митна, Н. Корнейченко, М. Козирєв, Ю. Козловська, Д. Котикова, О. Потапова), а також вивчено інші аспекти конкурентоспроможності.

Специфіку роботи фахівців з бізнес-адміністрування на підприємстві вивчали Т. Вигонюк, М. Войнаренко, Т. Євась, О. Замазій, О. Костюк,

Ю. Тараруєв, С. Телятник; організацію освітнього процесу майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування в рамках навчального закладу – В. Галушко, В. Гриненко, В. Коненко, Т. Лепейко, О. Миронова, К. Немашкало, А. Остапчук, В. Отенко, М. Стрельников, С. Юр'єва.

Незважаючи на яскраво виражений інтерес дослідників, що ґрунтується на усвідомленні важливості формування конкурентоспроможності особистості й культури конкурентних відносин у процесі професійної підготовки та генерації можливостей використання накопиченого до цього часу науково-практичного досвіду, означена проблема, як і раніше, залишається слабо розробленою.

На наш погляд, основними причинами цього є:

1) недостатня увага до формування культури конкурентних відносин як значущої складової професійної культури майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування й основи їх конкурентоспроможності;

2) відсутність розуміння сутності культури конкурентних відносин як складного педагогічного феномена, що вимагає спеціального формування та вивчення;

3) слабка розробленість теоретичної і методологічної бази системи формування у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування культури конкурентних відносин, що дозволяє виявити її сутнісні характеристики й шлях подальшого розвитку;

4) відсутність технологій формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування в освітньому процесі ЗВО.

Таким чином, актуальність й лише аспектна розробленість проблеми стали підставою для вибору теми дослідження „Теоретико-методичні засади формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування”.

У першому розділі роботи висвітлено історіографію досліджуваної проблеми; розкрито понятійний апарат роботи; проаналізовано сутність

поняття культури конкурентних відношень фахівців з бізнес-адміністрування; визначено її структуру, що містить когнітивний, операційний, ціннісний, особистісний компоненти; обґрунтовано методологічні засади дослідження; виокремлено комплекс педагогічних умов формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування.

Другий розділ роботи присвячено висвітленню логіки експериментальної складової дослідження з формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування через упровадження розробленого комплексу педагогічних умов. У розділі представлено мету, етапи, завдання експерименту; репрезентовано його зміст, діагностичний інструментарій та кількісний й якісний аналіз результатів, які підтвердили ефективність розробленого комплексу педагогічних умов.

У ході дослідження встановлено, що історіографія проблеми формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування становить три історичні періоди, що характеризують докорінні зміни в прояві науково-практичного інтересу до формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців. Протягом першого періоду (середина XVIII ст. – початок 20-х рр. XX ст.) з'являються перші наукові дослідження проблеми конкуренції і конкурентних відносин у працях філософів і економістів, відкриваються перші вищі економічні навчальні заклади на території українських земель. Протягом другого періоду (початок 20-х рр. XX ст. – початок 2000-х рр.) вирішуються окремі аспекти проблеми: з'являються різнопланові дослідження проблеми конкуренції та конкурентних відносин, відбувається реформування системи державного устрою і системи вищої освіти, виникають ґрунтовні наукові дослідження в галузі професійної культури та її формування в освітньому процесі. Третій період (з початку 2000-х рр. до цього часу) відзначається появою розуміння й усвідомлення

необхідності цілеспрямованого розв'язання проблеми, активізацією наукового пошуку в напрямі формування професійної культури й культури конкурентних відносин.

На підставі аналізу наукових джерел обґрунтовано й представлено дефініції базових понять дослідження:

- професійна культура – характеристика фахівця, що містить ціннісні орієнтації, сукупність знань, умінь, професійно важливих особистісних якостей, які забезпечують ефективність його професійної діяльності, а також сприяють продуктивно-творчій трансформації професійного середовища через засвоєння й створення соціально значущих цінностей;

- конкурентні відносини – форма прояву конкуренції, що уявляє собою результат взаємодії суб'єктів, побудованої на основі суперництва й співробітництва, зорієнтованих на забезпечення їх найкращого положення в соціально-економічній системі;

- культура конкурентних відносин фахівця з бізнес-адміністрування – вид його професійної культури, що забезпечує досягнення економічних цілей оптимальними й етично прийнятними засобами через ефективну співпрацю та сумлінне суперництво в умовах конкуренції;

- формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування – це процес досягнення діалектичної єдності окремих складових у спеціально організованому освітньому процесі закладу вищої освіти, що зорієнтований на забезпечення засвоєння студентами системи компонентів, включених у культуру конкурентних відносин.

Визначено, що професійний портрет фахівця з бізнес-адміністрування формується через призму професійних знань у галузі економіки та менеджменту. Фахівці з бізнес-адміністрування потребують фахових знань та специфічних управлінських навичок з окремих функціональних напрямів підприємницької діяльності та бізнесу. Саме тому високий рівень розвитку культури конкурентних відносин у фахівця

з бізнес-адміністрування є запорукою досягнення економічних цілей в професійній діяльності оптимальними й етично прийнятними засобами через ефективну співпрацю та сумлінне суперництво в умовах конкуренції. Культура конкурентних відносин фахівця з бізнес-адміністрування, як вид професійної культури, містить чотири взаємопов'язані компоненти: когнітивний, операційний, ціннісний і особистісний.

Установлено, що процес формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування ґрунтується на синтезі ідей системного, компетентнісного та діяльнісно-культурологічного методологічних підходів, що забезпечують його загальну логіку, змістовне наповнення та функціональність, відповідно до вимог професійної підготовки та діяльності майбутніх фахівців, а також створюють методологічну базу для комплексного розв'язання досліджуваної проблеми.

З урахуванням змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування, концептуальних положень низки методологічних підходів (системного, компетентнісного та діяльнісно-культурологічного), прогресивних ідей зарубіжного та вітчизняного досвіду підготовки економістів, менеджерів і фахівців з бізнес-адміністрування, теоретичних положень щодо сутності та структури культури конкурентних відносин та особливостей фахової підготовки майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування виокремлено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування:

- 1) використання модульно-рейтингової технології у навчальному процесі закладу вищої освіти;
- 2) активізація професійної мобільності студентів;
- 3) забезпечення спрямованості на здоровий спосіб життя;
- 4) знайомство з принципами клієнтського бізнесу;
- 5) активізація самопрезентаційної діяльності студентів;
- 6) організація процесу підготовки на основі

використання технік тайм-менеджменту. Надано сутнісну характеристику педагогічних умов формування культури конкурентних відносин визначеної категорії майбутніх фахівців та встановлено актуальні напрями й особливості їх реалізації.

Для впровадження визначеного комплексу педагогічних умов було виокремлено: навчальний і виховний напрями діяльності, які дозволяють стимулювати в студентів мотивацію до навчально-професійної діяльності та формувати ціннісні орієнтації, знання, уміння, професійно важливі особистісні якості. Навчальний напрям організації освітнього процесу, передбачав оновлення та розширення змісту навчальних дисциплін („Кар’єрний менеджмент” і „Самоменеджмент”) темами та проблемами, які сприяють поглибленню уявлень про обрану професію, стимулюють пізнавальну мотивацію й підвищують інтерес студентів до майбутньої професійної діяльності, а також мають потенціал щодо формування високого рівня культури конкурентних відносин. Виховний напрям освітнього процесу був орієнтований на формування ціннісних орієнтацій та професійно важливих особистісних якостей студентів, на психологічну підготовку до дій у складних умовах, на стимулювання мотивації до професійної діяльності. Впроваджені у ході дослідження виховні заходи охоплювали переважно позааудиторну діяльність студентів, зокрема: факультативні заняття; кураторські години; тематичні бесіди; організацію самостійної роботи, майстер-класів, фахових семінарів і конференцій; індивідуальних занять зі студентами; змагань із базових видів спорту серед студентів; інших заходів, які імітують реальні ситуації обраної професійної діяльності.

Аналіз публікацій із визначеної проблеми й систематизація даних експерименту дозволили з’ясувати, що оцінювання ступеня сформованості культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування доречно здійснювати з урахуванням декілька базових показників – знань, умінь, професійно важливих особистісних якостей,

ціннісних орієнтацій. Виокремлено певні рівні їх сформованості: низький середній, високий.

Результати первинної діагностики, проведеної в межах констатувального експерименту, показали недостатній рівень сформованості культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування, що дало додаткові стимули до впровадження розробленого комплексу педагогічних умов. Результати підсумкової діагностики в трьох експериментальних групах показали істотні позитивні зміни рівня сформованості культури конкурентних відносин за всіма показниками. Найбільша динаміка спостерігалася в групі, де був повністю реалізований розроблений комплекс педагогічних умов. Кількість студентів із високим рівнем сформованості культури конкурентних відносин у третій експериментальній групі на 28,7 % більша, ніж у контрольній, студентів із середнім рівнем на 8,4 % більше, з низьким рівнем сформованості культури конкурентних відносин у третій експериментальній групі на 37,1 % менше, ніж у контрольній. Проведене дослідження показало теоретичну й практичну значущість упровадження отриманих результатів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше: обґрунтовано та розкрито сутність поняття „культура конкурентних відносин фахівців з бізнес-адміністрування”, як виду його професійної культури, що забезпечує досягнення економічних цілей оптимальними й етично прийнятними засобами через ефективну співпрацю та сумлінне суперництво в умовах конкуренції; визначено структуру культури конкурентних відносин фахівців з бізнес-адміністрування, що містить когнітивний, операційний, ціннісний та особистісний компоненти; обґрунтовано та експериментально перевірено умови формування культури конкурентних відносин майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти, якими є: 1) використання модульно-рейтингової технології у

навчальному процесі закладу вищої освіти; 2) активізація професійної мобільності студентів; 3) забезпечення спрямованості на здоровий спосіб життя; 4) знайомство з принципами клієнтського бізнесу; 5) активізація самопрезентаційної діяльності студентів; 6) організація процесу підготовки на основі використання технік тайм-менеджменту); уточнено сутність базових понять дослідження: „культура”, „професійна культура”, „конкуренція”, „конкурентоспроможність”, „конкурентні відносини”; удосконалено форми, методи й технології фахової підготовки майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування; подальшого розвитку набули наукові положення щодо методології, змісту фахової підготовки фахівців з бізнес-адміністрування, підходів до визначення критеріїв та показників сформованості культури конкурентних відносин у майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування, до розробки діагностичного інструментарію її дослідження.

Практичне значення отриманих результатів полягає у їхній достатній готовності до впровадження в освітній процес ЗВО, розроблено програми та навчально-методичне забезпечення навчальних курсів „Кар’єрний менеджмент” і „Самоменеджмент” для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”.

Результати дослідження можуть бути використані під час розроблення навчальних програм і навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців з бізнес-адміністрування, менеджменту, економіки. У процесі навчання магістрантів, організації практики студентів економічних спеціальностей, а також у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників та самоосвітній діяльності студентів ЗВО.

Кількість публікацій за роботою: 25, в т.ч. 1 – монографія, 5 – статті в наукових фахових виданнях України та 2 – у зарубіжному періодичному виданні.

Доктор філософії з освітніх, педагогічних наук _____ Сергій Мамиченко